

દુરારાધ્ય:

શ્રીઆચાર્યજી દુઃસાધ્ય હોવાથી આપશ્રીની આરાધના
પણ સહજ નથી.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી સેવકો દ્વારા તો સુખ સેવ્ય છે પરંતુ જે જીવો શરણે આવ્યા નથી. તેવાઓ માટે દુરારાધ્ય છે. આપશ્રીની આરાધના એટલે સેવા સ્મરણ દુષ્કર છે, આપશ્રીના સેવકોને આપશ્રીની સેવા કરવામાં વાસ્તવિક સુખનો અનુભવ થાય છે, જ્યારે અન્યમાર્ગીઓ સ્નેહાત્મક સેવાનું રૂપ જાણતા નહિ હોવાથી માત્ર ક્રિયાત્મક સેવાના કારણે સ્વલ્પ સંતોષ સિવાય બીજું કંઈ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

જગન્નાયજીથી પાછાં ફરતાં શ્રીઆચાર્યજી પીપરી ગામમાં પધાર્યા. તળાવની પાળે આપ બિરાજ્યા. તે ગામમાં ગંગાપુત્ર સુંદરદાસ રહેતા હતા. તેઓ આ ગામમાં આવતા અન્ય સંતોની ચરણ સેવા કરતા હતા તેમ શ્રીઆચાર્યજીને પણ સંત પુરૂષ સમજી ચરણની સેવા કરવા આવ્યા ત્યારે કૃષ્ણદાસ મેઘને શ્રીઆચાર્યજીના ચરણાવિન્દને અડકવા માટે મના કરી. સુંદરદાસના પુછવાથી કૃષ્ણદાસે ઉત્તર આપ્યો કે શ્રી આચાર્યજી પોતાના સેવકો પાસે સેવા કરાવે છે. બીજાઓનો આપશ્રી સ્પર્શ પણ કરતા નથી.

બાદશાહ સિકંદર લોદી આપશ્રીના સ્વરૂપ ઉપર મોહિત થયો હતો. આપશ્રીના ચિત્ર માટે મહાન ચિત્રકાર હેન્નહારને તેણે મોકલ્યો. હોન્નહારે આપશ્રીના ચિત્ર માટે અચાક પરિશ્રમ કર્યો છતાં આપનું વાસ્તવિક ચિત્ર દોરી શક્યા નહિ. જ્યારે તેણે આપશ્રી પાસે દીન થઈ પ્રાર્થના કરી ત્યારે આપે પોતાનું સ્વરૂપ તેના હૃદયમાં સ્થાપન કર્યું. જે સામર્થ્ય બળે જગ પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર હોન્નહાર આપનું ચિત્ર અંકિત કરી શક્યો. (આ ચિત્ર હાલમાં કિશનગઢમાં બિરાજે છે.)

આ રીતે અનન્ય સેવકો સિવાય બીજાઓ માટે સર્વથા દુરારાધ્ય છે.

આ નામ "જ્ઞાન-ધર્મ" સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

જગદીશથી થોડા અંતરે આવેલ પીપરી ગામના તળાવ ઉપર આપ શ્રી બિરાજેલ છે. અને કૃષ્ણદાસ મેઘન સુંદરદાસને શ્રીઆચાર્યજીની ચરણ સેવા માટે રોકી રહ્યા છે.

નામ-સંગતિ

ભક્તો દ્વારા સુખસેવ્ય હોવા છતાં પણ અન્યજનોને મહાકષ્ટે માત્ર સંતોષ જ થાય છે. ભક્તો જેવું સુખ મળતું નથી તેના કારણમાં "દુર્લભાંધિસરોરૂહઃ" નામ કહે છે.

દુર્લભાંધિ સરોરહ:

જેમના ચરણકમલની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે એવા શ્રીઆચાર્યજી છે.

અર્ચ-ચરિત્ર-સંગતિ

જ્યાં સુધી આપના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થાય, આપશ્રીમાં અને ભગવત્ સ્વરૂપ શ્રીઠાકોરજી માં અભેદનું જ્ઞાન ન થાય, ત્યાં સુધી આપશ્રીના ચરણોની પ્રાપ્તિ અત્યંત દુર્લભ અને દુષ્કર છે.

શ્રીવિષ્ણુસ્વામીની આજ્ઞાથી તેમના સેવક બિલ્વમંગળ શ્રીઆચાર્યજીના દર્શનની રાહ જોતા સાતસો વર્ષની યોગબળના પ્રતાપે ગુંદાવનમાં બ્રહ્મકુંડ ઉપર મુકામ રાખી રહ્યા હતા. શ્રી આચાર્યજી હેલીવાર જ્યારે વિદ્યાનગરમાં પધાર્યા અને વિદ્વત્ સભામાં આપનો વિજય થવાથી પંડિતો દ્વારા વિજયપત્ર પ્રાપ્ત કર્યો ત્યારે તે રાત્રિએ બિલ્વમંગળે આવી શ્રી આચાર્યજીને બીજા સર્વ વૃતાંત ઉપરાંત શ્રી વિષ્ણુસ્વામીનો અભિપ્રાય અને અંતિમ ઈચ્છા, તેઓનો સંપ્રદાય ચલાવવાની છે એવું નિવેદન કર્યું. આપશ્રીએ આ વિનંતિ માન્ય રાખવાથી બિલ્વમંગળે વિષ્ણુસ્વામી સંપ્રદાયના આચાર્યપદનું આપશ્રીને તિલક કર્યું.

બિલ્વમંગળને આપશ્રીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવાથી આપશ્રીને સંપ્રદાયના આચાર્યપદે વિભૂષિત કર્યા, પરંતુ જે વિદ્વાનો આપશ્રીથી પરાજીત થાય છે. આપશ્રીનો પ્રતાપ બળ નજરે જુએ છે, છતાં આપશ્રીના સ્વરૂપ આજ્ઞાને શરણે આવ્યા નહિ.

ઉગ્ર પ્રતાપ દેખ અપને ચખ અસ્મસાર જેસે ભીજે ન તોય

કારણકે આપના ચરણ સરોજ ફલાત્મક હોવાથી મહાદુર્લભ છે.

પ્રીત બધી શ્રી વલ્લભપદ્ સોં ઔર ન મનમેં આવે

રસિક સદા ફલરૂપ જાનકે લે ઉચ્છંગ હુલરાવે.

ભક્તોને આપના ચરણકમલની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય છે તેનું વર્ણન પરમાનંદદાસ નીચેના પદથી કરે છે.

“ચરણકમલ અબ હિ પ્રાપ્ત ભયે બહુત દિનન આરાધે”

આ નામ “વૈરાગ્ય-ધર્મ” સ્વરૂપ છે.

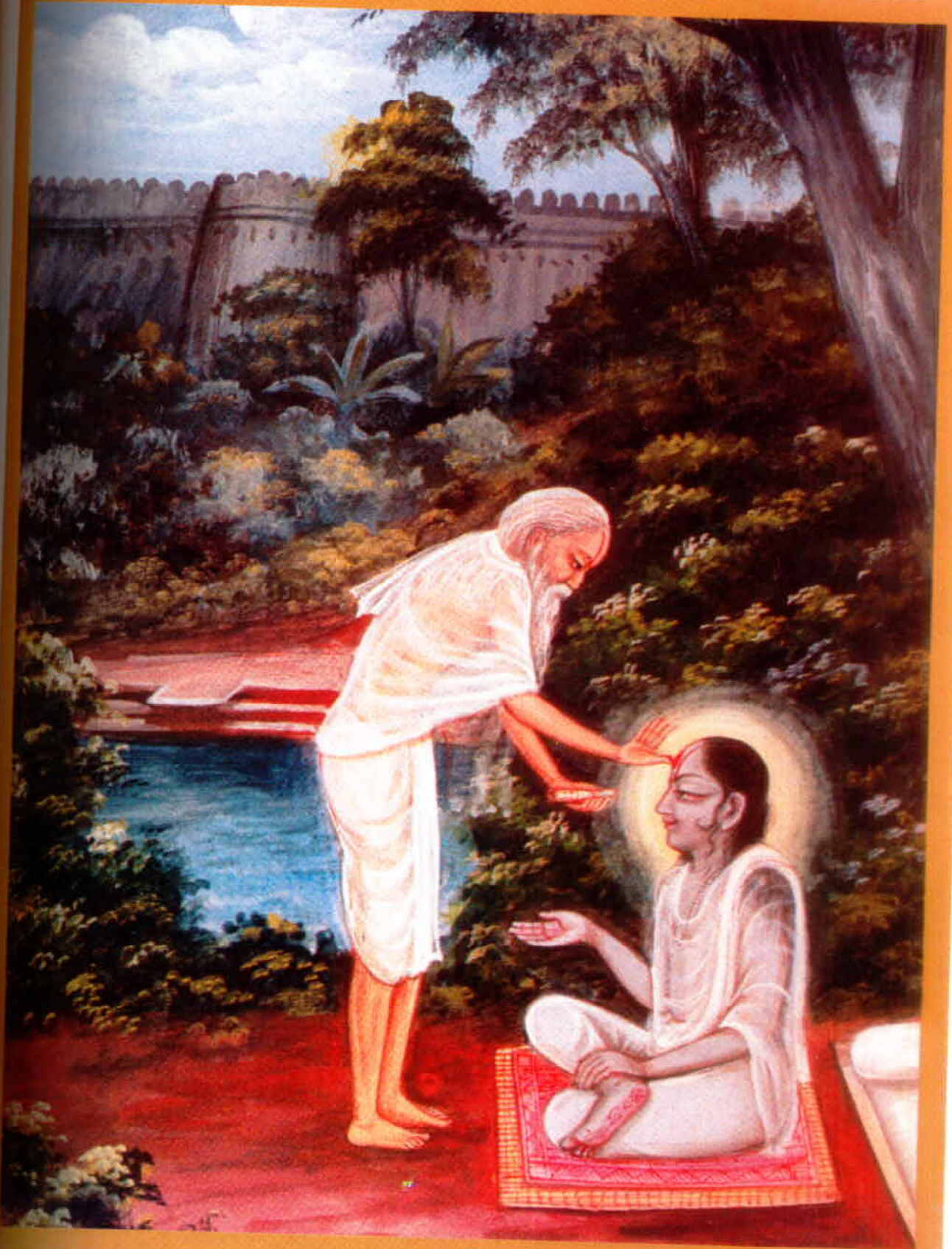
ચિત્ર-પરિચય

વિદ્યાનગરમાં શ્રીઆચાર્યજીને શ્રીવિષ્ણુસ્વામી સમ્પ્રદાયના આચાર્ય તરિકે બિલ્વમંગળ તિલક કરે છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજીના ચરણકમલ આવા દુર્લભ હોવાનું કારણ “ઉગ્રપ્રતાપ:” નામથી કહેવામાં આવે છે.

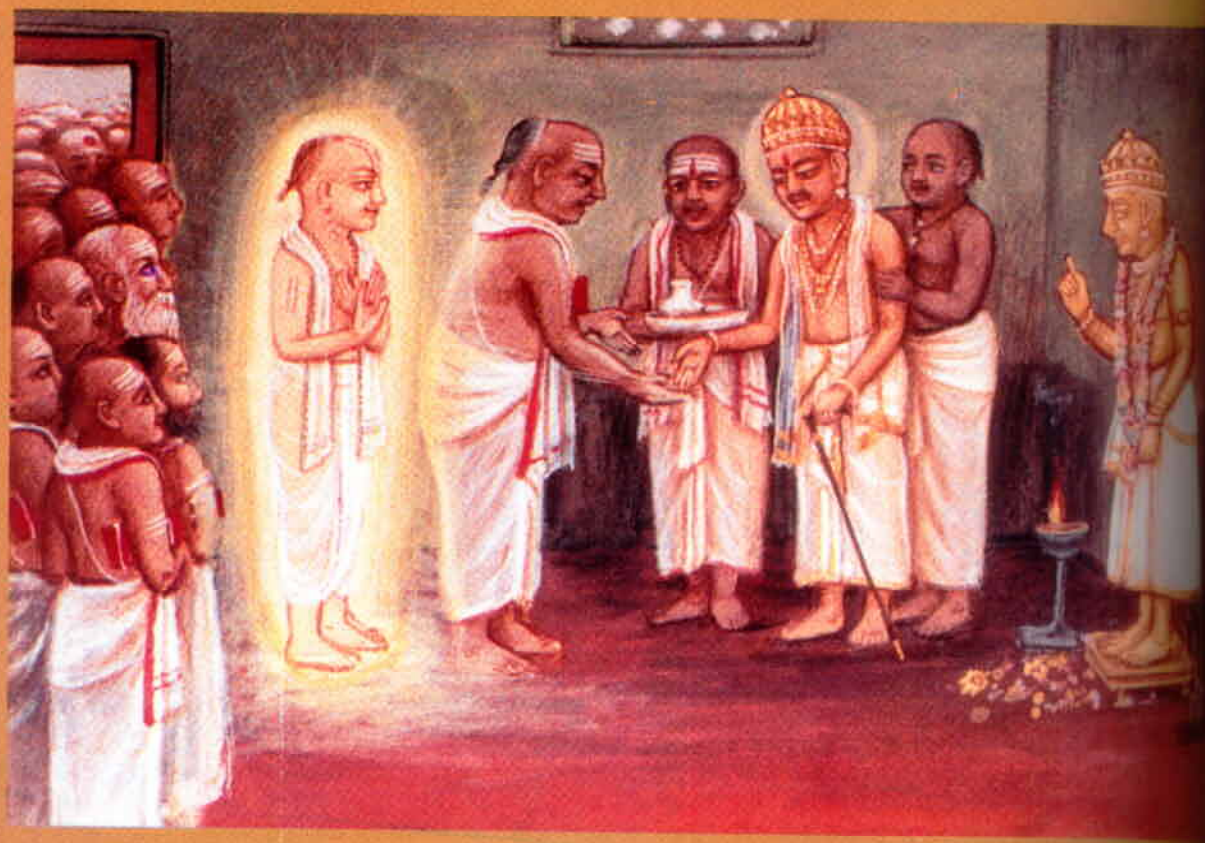
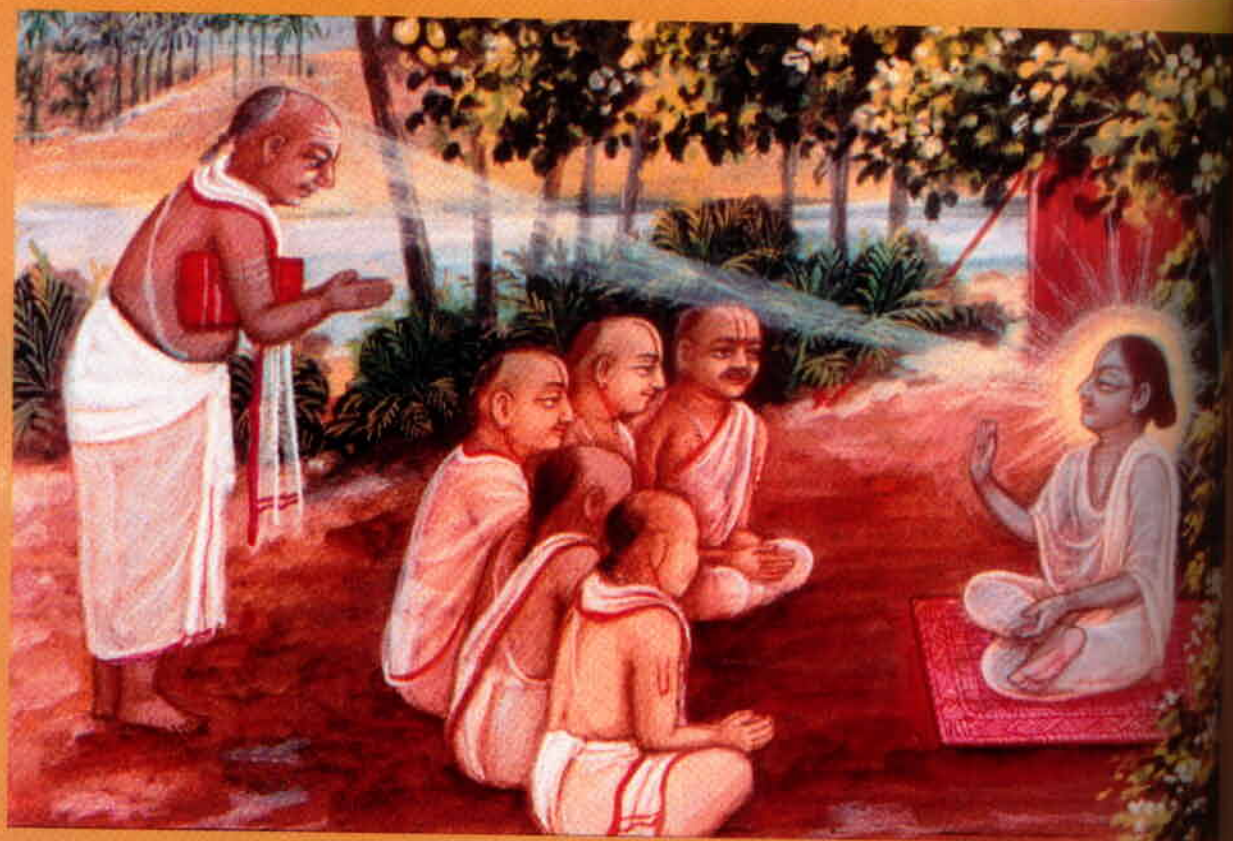
श्री सर्वोत्तम

दुर्लभांघिसरोरुहाय नमः

॥ ३८ ॥

श्री सर्वोत्तम

उग्रप्रतापय नमः

“ઉગ્રપ્રતાપઃ”

શ્રીઆચાર્યજી ઉગ્રપ્રતાપવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

આપનો પ્રતાપ એટલો તેજોમય છે કે જેની સામે કોઈ ઉભું રહી શકતું નથી. અને તેથી પુષ્ટિજીવ વિના અન્ય કોઈને આપશ્રીના ચરણ કમળની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. આપના તેજ સામે અન્ય કોઈ પણ તેજ શાન્ત થઈ જાય છે.

પાલમકોટના રાજાએ પોતાના રોગ નિવારણ (મૃત્યુથી બચવા) માટે પુરોહિતને સુવર્ણના કાળ પુરૂષની મૂર્તિ દાનમાં આપી, આ કાળ મૂર્તિ લેવા જ્યારે પુરોહિત ગયો ત્યારે આ કાળ પુરૂષે એક આંગળી ઉંચી કરી. આ ચમત્કાર જોઈ પુરોહિત ડર્યો અને દાન ન લઈ શક્યો. અને તેથી રાજાએ પુરોહિતને કાઢી મૂક્યો. પહેલીવાર જ્યારે શ્રીઆચાર્યજીએ વિદ્યાનગર પધારી ત્યાં વિદ્વત્ સભામાં વિજય પ્રાપ્ત કરેલો ત્યારે આ પુરોહિત આપશ્રીને શરણે આવ્યો હતો. તેના સદભાગ્યે શ્રી આચાર્યજી ત્યાં જ તાપ્રપણી નદીના तीरे બીરાજતા હતા. દુઃખના માર્યો પુરોહિત શ્રીઆચાર્યજી પાસે આવ્યો અને આ બધા સમાચાર કહ્યા. વિપ્રદારિદ્રદાવાગ્નિ શ્રી આચાર્યજીએ એક બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવને ગાયત્રી ઉપદેશથી પ્રજ્વલિત અગ્નિ જેવો તેજસ્વી બનાવી તેને સાથે લઈ તે કાળપુરૂષનું દાન લેવા પુરોહિતને મોકલ્યો. અને તે દ્વારા કાળપુરૂષનું દાન પુરોહિતના લેવાથી રાજા નિરોગી બન્યો.

આ રીતે પરોક્ષમા રહીને પણ કાળને શાંત કર્યો આવો આપનો ઉગ્રપ્રતાપ છે.

આ નામ “ધર્મી” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઉપર : રાજપુરોહિતની પ્રાર્થના શ્રીઆચાર્યજી સાંભળી રહ્યા છે.

નીચે : તેજયુક્ત બ્રાહ્મણ સેવકની સાથે રાજાના કાળપુરૂષનું દાન પુરોહિત લઈ રહ્યો છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી આવા ઉગ્રપ્રતાપી છે. તો કદાચ આપના ભક્તોને પણ દુઃસહ્ય બનતા હશે તેવી શંકાના નિવારણ માટે “વાક્સીધુપુરિતોશ્વેષસેવકઃ” નામ કહે છે.

“વાક્સીધુપુરિતોશેષસેવકઃ”

શ્રીઆચાર્યજી આપના વચનામૃતોથી અશેષ સેવકોને પૂર્ણ કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી આપના સમસ્ત સેવનકોને પ્રતિદિન વચનામૃતો દ્વારા રસથી પૂરિત કરે છે. જેનાથી સેવકોમાં ભગવદ્ ધર્મ પ્રવેશે છે. અને ભક્તોનું આધિદેવિક દુઃખ દૂર થાય છે. આ રીતે ભક્તોના આનંદદાતા આપશ્રી છે.

આપશ્રી દ્વારકામાં શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા કહેતા હતા. શ્રોતાવર્ગમાં દામોદરદાસ હરસાની, કૃષ્ણદાસ મેઘન, ગોવિંદ દુબે, રાણા વ્યાસ, રામદાસ આદિ અનેક ભાવુક વૈષ્ણવ પ્રભૃતિ હતા. આ સમસ્ત ભક્તો આપશ્રીની વચનસુધાનું પાન કરી ભગવદ્ રસાવિષ્ટ થઈ જતા હતા. એક વખત કથા સમયે આકાશમાં વાદળાં ઘેરાયાં અને વરસાદ પડવો શરૂ થયો. શ્રી આચાર્યજીએ વિચાર્યું કે જો અત્યારે વરસાદ પડશે અને શ્રોતાવર્ગ ઉઠી ચાલવા માંડશે તો આપના હૃદયમાં ઉમંગેલા ભગવદ્ રસથી વંચિત બનશે અને તેથી કથા ચાલે ત્યાં સુધી આપે વરસાદને રોક્યો. આ પ્રમાણે આપશ્રીની ઉગ્રતાનો તાપ જ્યાં અન્યોને અવરોધ ઉભા કરે છે. એ જ પ્રતાપ આપશ્રીના ભક્તોના પ્રતિબંધો દૂર કરી સહાયક બને છે.

આ નામ “ઐશ્વર્ય-ધર્મ” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

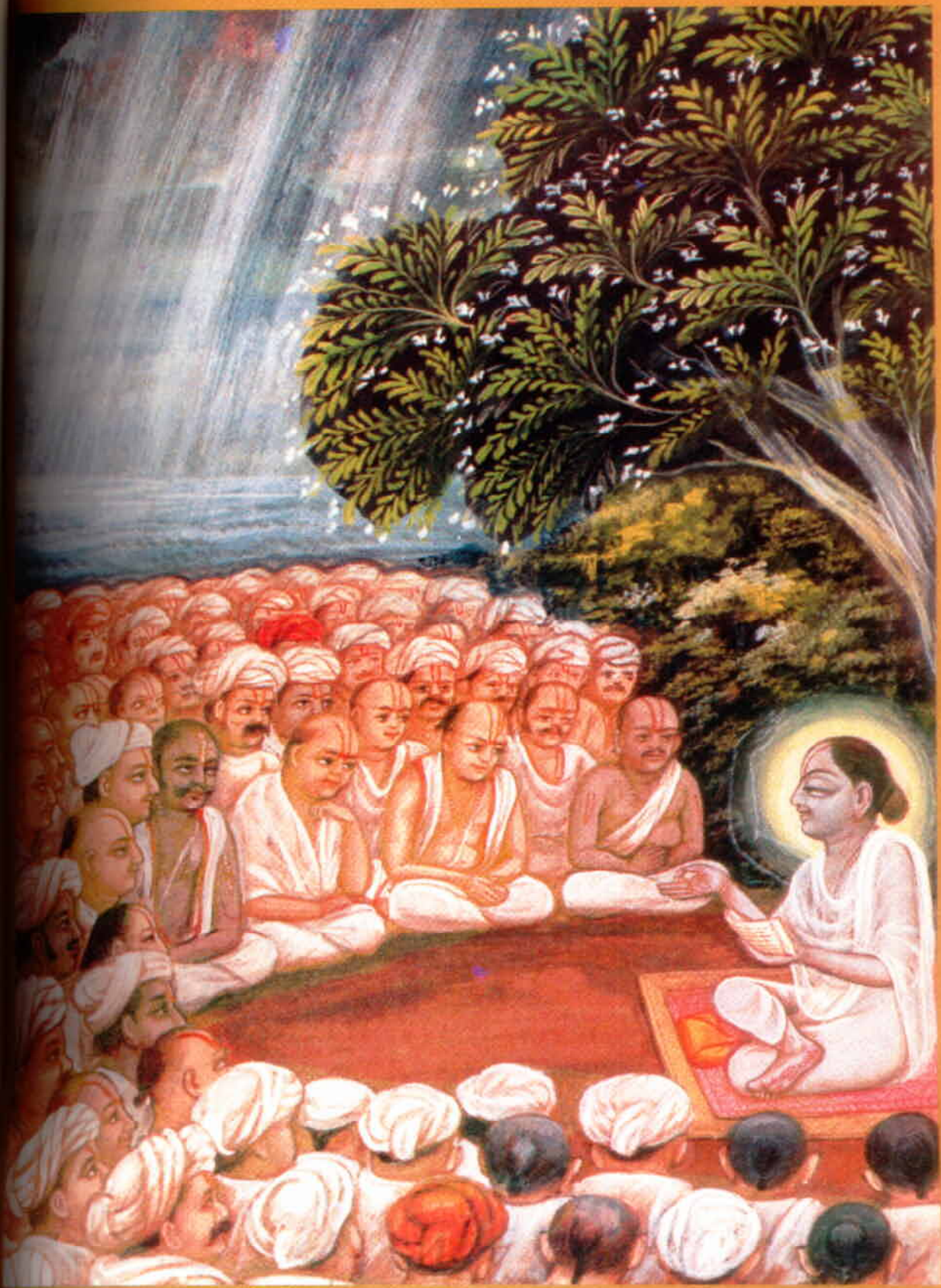
દ્વારકામાં સમુદ્ર તટે શ્રી આચાર્યજી નિજ સેવકોને કથા સંભળાવે છે. અને તે સમયે દષ્ટિ દ્વારા જ મેઘન દૂર કરી રહ્યા છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીમદ્ભાગવતમાંના સારરૂપ રસમય વચનામૃતોનું આપશ્રી ભક્તોને પાન શી રીતે કરાવી શકે ? તે સમજાવવા “શ્રીભાગવતપીયૂષસમુદ્રમયનક્ષમઃ” નામ પ્રકટ કરે છે.

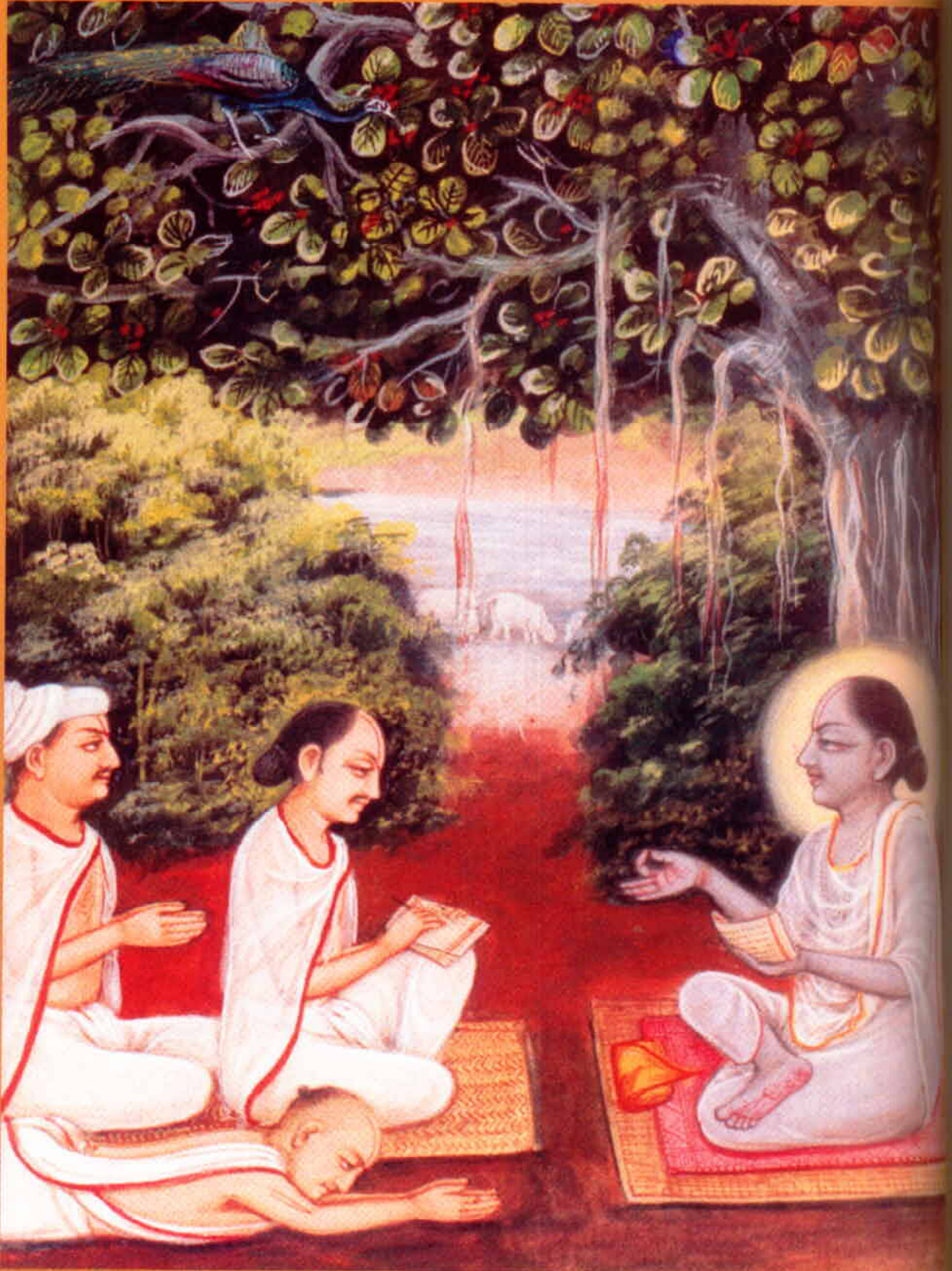
श्री सर्वोत्तम

वाक्सीधुपूरिताशेषसेवकाय नमः

॥ ४० ॥

श्री सर्वोत्तम

श्री भागवतपीयूषसमुद्रमंथनक्षमाय नमः

॥ ४१ ॥

“શ્રીભાગવતપીયૂષસમુદ્રમંથનક્ષમઃ”

અમૃતના સમુદ્ર શ્રી ભાગવતનું મંથન કરવામાં શ્રીઆચાર્યજી
આપ સમર્થ છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

૧. શાસ્ત્રાર્થ ૨. સ્કંધાર્થ ૩. પ્રકરણાર્થ ૪. અધ્યાયાર્થ
૫. વાક્યાર્થ ૬. પદાર્થ અને ૭. અક્ષરાર્થ એ રીતે આચાર્યજીએ
અમૃત સમુદ્રરૂપી ભાગવતના સાત પ્રકારે અર્થો કર્યા છે. સાત
પ્રકારે અર્થો કરવા છતાં આપશ્રીએ ભાગવતની એકવાક્યતાનું
પ્રતિપાદન કર્યું છે. શ્રીભાગવતજીના શાસ્ત્રાર્થ સ્કંધાર્થ પ્રકરણાર્થ
અને અધ્યાયાર્થ સમજાવવા માટે આપશ્રીએ શ્રીભાગવતાર્થ નિબંધ
ગ્રન્થ નિર્માણ કર્યો અને વાક્યાર્થ, પદાર્થ તથા અક્ષરાર્થ સમજાવવા
શ્રી સુબોધિનીજી પ્રગટ કર્યા છે. ગ્રન્થના લેખનકાર્યનો આપશ્રીએ
સંવત ૧૫૬૫ના અરસામાં માઘવભટ્ટ કાશ્મીરી દ્વારા શ્રીવૃંદાવનમાં
પ્રારંભ કર્યો.

“ત્યાંથી કેશવઘાટ પાંઉ ધારિઆ કહિ તયા તત્વ સમાધિ”

(વલ્લભાખ્યાન)

‘તત્વ’ શબ્દથી ‘તત્વદીપ નિબંધ’ અને ‘સમાધિ’ શબ્દથી
સમાધિભાષા, ‘શ્રીભાગવત’ ના અર્થો નો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે.

માઘવ ભટ્ટ જ્યાં સુધી આપની પાસે રહ્યા ત્યાં સુધી
જીવનકાળ સુધી સુબોધિનીજીનું લેખન કાર્ય ચાલું રહ્યું. તેમના દેહ
વિલય બાદ આ કાર્ય બંધ પડવાથી સુબોધિનીજી અપૂર્ણ રહ્યાં.

આ નામ “વીર્ય-ધર્મ” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

વૃંદાવનમાં શ્રી આચાર્યજી માઘવભટ્ટ કાશ્મીરીને
સુબોધિનીજી લખાવી રહ્યાં છે. કૃષ્ણદાસ મેઘન હાથ જોડી બેઠાં
છે. દામોદરદાસ હરસાની સાષ્ટાંગ દંડવત્ કરી રહ્યાં છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીભાગવતરૂપી અમૃત સમુદ્ર મંથનથી સારભૂત
કયું ફળ પ્રાપ્ત થયું? તેનું નિરૂપણ શ્રીગુસાંઈજી
“તત્સારભૂતરાસસ્ત્રીભાવપૂરિતવિગ્રહઃ” નામથી કરે છે.

“તત્સારભૂતરાસસ્ત્રીભાવપૂરિતવિગ્રહઃ”

શ્રીઆચાર્યજીનું શ્રીઅંગ શ્રીભાગવતના સારભૂત રાસસ્ત્રીભાવથી પરિપૂર્ણ છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીભાવગતરૂપી અમૃત સમુદ્રનું મંથન કરી શ્રીઆચાર્યજીએ તેના સારભૂત રાસસ્ત્રીભાવને પ્રગટ કર્યો. જેવી રીતે ક્ષીર સમુદ્રના મંથનથી થયેલા અમૃતના ફક્ત દેવોજ ભોક્તા બન્યા. તેવી રીતે આ ભાગવત અમૃત સમુદ્રના મંથનથી પ્રગટ થયેલ રાસસ્ત્રીભાવના ભોક્તા કેવલ આપ જ છો. અને તેથી આપનું શ્રીઅંગ બાહ્યાભ્યાંતર કેવળ આ રસ ભાવથી પરિપૂર્ણ છે.

ક્ષીર સમુદ્ર સામાન્ય જળ રૂપ છે અને તેથી તેના મંથનમાં અમૃત સિવાય પણ અન્ય પદાર્થોની ઉત્પત્તિ થઈ જ્યારે આ ભાગવત તો કેવળ અમૃત નો સમુદ્ર હોવાથી, તેના મંથનમાં-આનંદ-રાસ સ્ત્રીભાવ સ્વામિની ભાવ સિવાય અન્ય કોઈ પદાર્થોની સ્થિતિ નહિ હોવાના કારણે ફક્ત વિશિષ્ટ અદ્વિતિય અમૃતના પ્રાગટ્ય સિવાય બીજી કોઈની ઉત્પત્તિની સંભાવના જ નથી.

શ્રી આચાર્યજી આવા પ્રકારના ગૂઢ સ્વામિની ભાવનું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ હોવાથી એક સમય શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને સાથે લઈ એક શય્યા ઉપર પોઢયા હતા તેનો ઉલ્લેખ ‘સુખદ સેજ પોઢે શ્રીવલ્લભ સંગલિએ નવનીતપ્રિયા’ કિર્તનમાં સ્પષ્ટ છે.

આપનું રાસસ્ત્રીભાવ સૂચક સ્વરૂપ આપશ્રીના ગ્રંથ સુબોધિનીમાંથી પણ ઉપલબ્ધ છે.

“કૃષ્ણાવતારઃ પતિઃ” (૧-૧-૧)

દાસીનાં સર્વરક્ષાર્થ નિમિત્તીકૃત્ય તાદૃશમ્ ।

પ્રાદુર્ભૂતો મમ સ્વામી નૈશ્ચિન્ત્યં વાતિ પૂર્વવત્

(સુબો. ૧૦-૩-૮)

આ નામ ‘યશ્ન-ધર્મ’ સૂચક છે.

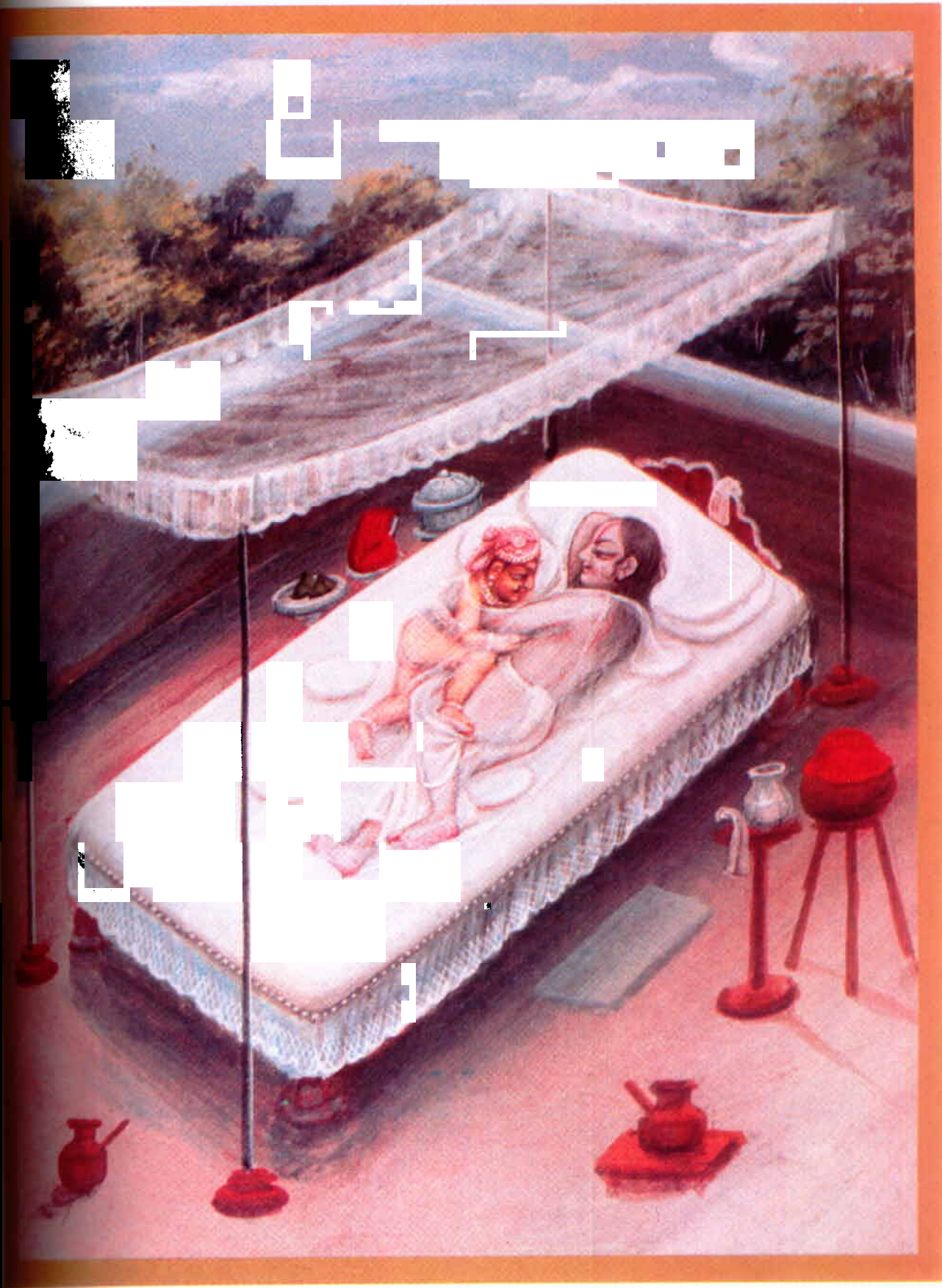
ચિત્ર-પરિચય

એક જ સય્યામાં શ્રીઆચાર્યજી શ્રીનવનીતપ્રિયાજી સાથે પોઢયા છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજીનું શ્રીઅંગ બાહ્યાભ્યાંતર રાસસ્ત્રીભાવ-સ્વામિની ભાવથી પરિપૂર્ણ છે તે કેવી રીતે જાણ્યું જાય ? તે સમજાવવા “સાન્નિધ્યમાત્રદત્તશ્રીકૃષ્ણપ્રેમા” નામ કહે છે.

श्री सर्वोत्तम

तत्सारभूतरासस्त्रीभावपूरितविग्रहाय नमः

॥ ४२ ॥